

СВОЄРІДНІСТЬ ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

У статті зроблено спробу простежити особливості вияву національної психології в любовній ліриці Миколи Вінграновського.

Ключові слова: *інтимна лірика, нація, національна психологія, поетика.*

Розвиток будь-якої літератури нерозривно пов'язаний з розвитком національної самобутності суспільства, його своєрідною національною психологією. Саме поняття “національна психологія” увійшло до наукового обігу порівняно недавно. За А.С. Бароніним, національна психологія – це галузь соціальної психології, що означає психічний склад нації та вивчає національно психологічні особливості народів, себто їх психічний стан. Однак і в такій дефініції також мають місце термінологічні неточності, змішування та ототожнення, що ще раз вказує на потребу в чіткому розмежуванні понять.

Як синонім до поняття “психологічний склад нації” вживаються поняття “національний характер”, “національна самосвідомість” чи просто “національна психологія”. Однак введення великої кількості таких понять лише вносить термінологічні розбіжності, яких не можна допустити. Існування подібної невизначеності щодо концептуальних положень і понять національної психології зумовило необхідність звертання до їх витоків, першоджерел, саме для цього, вважаємо, вкрай необхідно звернутися до художньої літератури, де яскраво можна простежити й проаналізувати історію цих понять. З цією метою був обраний досвід авторитетного шістдесятника Миколи Степановича Вінграновського – актора, режисера, поета і прозаїка. Його лірика, як і проза, була і залишається безсумнівним шедевром української літератури, об'єктом уважного літературно-критичного дискурсу.

Любовні поезії М. Вінграновського “Губами теплими та оком золотим”, “Цю жінку я люблю”, “З обійманих тобою днів”, “Любове не прощай”, “На срібнім березі” – це вияв тонкого психологічного, смислового, образного підґрунтя його творчості.

У Вінграновського свій особливий романтичний погляд на світ, у якому домінують шляхетність душі, щирість зізнань, культура вислову... Жінка, мати, донька, наречена, кохана – образи, у яких теж втілюються найсвітліші та найблагородніші почуття поета, його роздуми про рідну землю, джерела духовності, національність.

Про кохання, зберігаючи власну мистецьку ідентичність, національну образну виразність, М. Вінграновський писав завжди, а своєрідна антологія інтимної лірики Вінграновського 1990 року “Цю жінку я люблю”, до якої ввійшли твори більш як тридцятилітнього відрізка творчості, безсумнівно, одна з найкращих в українському письменстві книжок про любов. Вінграновський-поет, за словами Оксани Гальчук, у ній несподіваний і впізнаваний, традиційно-класичний і сміливо-новаторський [Див.: 4, 3].

Лірика М. Вінграновського возвеличує, підносить людину: “Ти – вся любов. / Ти – чистота, / Довірливість благословенна. / Твоя краса мені свята / Твоя любов мені священна” [2, 75].

Цей мотив звучить і в багатьох інших поезіях. Сприймаємо їх ми насамперед, як вияв щасливих людських переживань, за якими – цілісна система морально-етичних принципів. Вони і відкривають ліричного героя як особистість у високому почуттєвому стані, де любов виступає духовною силою, далекою від егоїстичних промислів. Микола Вінграновський зосереджує увагу на духовній близькості до свого ліричного героя, крізь призму зору якого ведеться поетична оповідь. Загалом же у інтимній поезії перед нами розкривається, постає у своїй величі душевний лірик, надзвичайний оптиміст, людина, здатна на жертви заради коханої жінки, майстер слова.

Свого часу Максим Рильський відзначив, що з-поміж інших талановитих дебютантів 60-х років Микола Вінграновський – найбільш національний поет. Це й не дивно, коли зважити на те, які тисячолітні глибини духовного досвіду актуалізує митець, розкриваючи метафорою різні семантичні грані і площини слова-поняття. Автор розуміє свою причетність і відповідальність за долю нації. Не раз він “розглиблює” поняття, ступенює його до останньої межі, відчерпує до дна, до прикладу лише деякі поезії: “І одинока-однина у ній одніє”, “Я сам самую”, “Мовчить печаль і сум мовчить у сумі, / І ти мовчиш. / Мовчання, й те мовчить” [2, 140]. Саме в таких емоційно-яскравих нюансах-образах й прорізається те, що ми називаємо народною ментальністю, своєрідною ознакою української національної психології.

Коли ми говоримо про народнописенну, фольклорну жилку у мові сучасної української поезії, то перш за все звертаємо увагу на особливості традиційного словотворення – гнучкість, м'якість, невичерпність варіантів у суфіксальних формах, передусім із здрібно-пестливою семантикою.

Справжню потужність таких утворень у душі народнопісенної мови демонструє й любовна поезія Миколи Вінграновського. Полюбляє Вінграновський-поет слова типу “дівчатонька”, “відеречка”, “молодесенька”, але є у нього й власне авторські новотвори: “літатенятонько”, “хмаренятка”, “сосенята”, “неподалеченьку”, “обоєнько-удвох”, “ніколиньки” тощо. До прикладу: “Коло тебенько я – дивись! – / Ходять хмари нехмарним небом, / По воді сон зорі повивсь / Біля тебенько, коло тебе” [2, 337].

Чимало дослідників творчості Миколи Вінграновського (Леонід Талалай, Оксана Гальчук, Микола Сулима, Тарас Салига, Світлана Йовенко та ін.) цілком виправдано стверджують, що домінуючою ознакою всієї його поезії є оптимістичність і емоційність світобачення ліричного героя. Оптимізм у нього органічний, справжній. Національно традиційний. Адже саме оптимізмом вирізняється українська поезія серед низки інших. Його переживання завжди напружені і драматичні, повсякчас охоплені тривогою за долю коханої людини, співпереживанням та жертвовністю у коханні, що так притаманно українським взаємовідносинам між жінкою та чоловіком. Це й не дивно, адже така душевна структура Вінграновського – глибока, органічна народність та національність. Колись Олександр Довженко говорив про вроджений такт і цноту, розважну гідність та душевну мудрість свого батька й діда – українських селян, про їхню внутрішню культуру й аристократизм, про дивовижну артистичність. Дещо із цих якостей “дніпровського племені” відчувається в підґрунті поезії Вінграновського. Вважаємо коли він опоетизовує свій народ, невсипущу любов до нього, його традиції, мальовничу природу із родючими чорноземами тощо, то певною мірою рідниться з довженківським духом, як зрештою й з самим Шевченком.

В інтимній поезії динаміка художньої думки поета демонструє істинну причинну залежність між людиною та світом. Вірш у нього – це в першу чергу свято душі, драма серця, апофеоз настрою в медитативних інтонаціях: “Люблю тебе. Боюсь тебе. Дивлюсь / Високим срібним поглядом на тебе. / З вогню і вод, від неба і до неба / Твоїм ім’ям на тебе я молюсь...” [2, 304].

Вже у пізніших поетичних доробках Миколи Вінграновського все частішими вчуваються ноти смутку і журби, хоча вони і не є домінуючими у творчості. Так, у вірші “Ще під інеєм човен лежав без весла” трагічне усвідомлення своєї минулості, відчуття самотності переплітаються з благоговінням перед світом і його красою. Своєю системою антитез і контрастів цей вірш, як і чимало інших творів митця, близький до вірша “Туга за молодістю” М. Рильського. І хоч “сумніви-гризоти, як татари!”, хоч “час холодну ніженьку кує” (“Передчуттям любові і добра”), все одно “Десна молода... молодесенький Канів...” [2, 324]. У Вінграновського все молоде: зима, душа, любов і навіть кайдани. Це один з улюблених його епітетів. Адже свій поетичний світ, добрий та гуманний, він творить для ідеального щастя. Цей світ вибудований з реального, в ньому риси живого життя, дорогих і побутових дрібниць, він предметний, зримий. Звісно, у ньому вирують пристрасті, “сивіють від співу солов’ї” [2, 158], та постійні зіткнення в душі поета ідеального і реального, неба і землі породжують спалахи прозріння, чуттєву енергію слова.

У своїх любовних поезіях Вінграновський-поет змальовує різний “вік” кохання. Так, зародження почуттів називається “передчуттям любові”: “Передчуттям любові і добра / І в ці рази я тішусь та радію”. Побоюючись сполохати ці почуття, ліричний герой закликає: “Не зрадь хоч раз, не проминися даром, / Один хоч раз, передчуття моє” (“Передчуттям любові і добра”). А ось у поезії “Ще молодесенька. Навшпиньках не ходило” саме бажання кохання втілено у зворушливому образі антропоморфізованого серця: “Навшпиньки не ходило / Її ще серце під вікном любові. / І от вона співає “Подольночку” / І, над кульбабами співаючи, літа...” [2, 362].

Образ першого кохання відтворено в поезіях “Не говори, не говори” (“Бродили щастям дні мої / З тобою у маю, / І на багнети солов’їв / Я кинув юнь твою” [2, 66]), “Станси”, “Повернення до Львова”, “У Старостинцях з лободою”. У неспокійній, бентежній душі ліричного героя перехрещуються язичницькі та християнські начала, що є світоглядною константою українця-філософа.

Незрівнянною у любовній ліриці М. Вінграновського є тема запізнілого кохання, коли “осінь зійшла на плечі” і “Коли стало любити важче / І солодше любити знов” [2, 376]. Ця тема звучить досить зворушливо і драматично. У вірші “Сеньйорито акаціє, добрий вечір” відображається несподівана зустріч із тією, що названа “колючим щастям”, зароджуються почуття, що здавалися забутими назавжди. Ліричний герой прислухається до себе, не знаючи, радіти чи сумувати: “Вже б, здавалося, відболіло / Прогоріло у тім вогні / Ступцювало і душу, і тіло, / Вже б, здавалося, нащо мені?” [2, 376]. Життя роздало чимало головних та другорядних ролей, у яких і здобутків, і втрат не злічити, та все ж так і залишилася нерозгаданою загадка: “Хто воно за таке – любов?” [2, 376]. Подібна ситуація відтворена й у поезії “Що сама тоненька, як бриндуша”. Герой добре усвідомлює драматизм пізнього кохання: “Гоїв, гоїв, давні рани, / Як нові димлять вже, наче дим, / – На старі на золоті кайдани / Молоденькі впали кайдани” [2, 362], – але не має сили покінчити з ним: “Я божився, клявся я вокзалом / Утекти, але втекти не міг” [2, 362].

Варто відзначити, що у деяких поезіях пристрасть чоловіка-коханця цнотливо пригашена радістю самого споглядання коханої і відчуттям неповторної миті щастя: “Коли моя рука, то тиха, то лукава, / В промінні сну торкнеться губ твоїх / І попливе по шії і, небавом, / З плеча на груди, із грудей до ніг... / Коли твоя рука солодка, ніби слава, / Червонооким пальчиком майне / В лимонній тиші і коли мене / У темну глибину поверне темна слада – / У білій лодії тоді ми пливемо / По водах любовців між берегами ночі: / І голоси у гніздах ластівочі / Стихають тихо...” [2, 194]. Це погляд не так чоловіка-коханця, як вражений погляд художника, закоханого в життя і красу. У ньому досить виразна внутрішня послідовність.

Таким чином, не лише в історичних візіях, але й у любовних поезіях Микола Вінграновський акцентував національні художньо-творчі величини. Основою художньо-психологічної концепції любовної лірики поета є креативна особистість, її багатогранні внутрішні почуття і переживання.

М. Вінграновський переконливо, зі знанням справи відтворив форми побутування психіки у зв'язках з інтимно-особистими і морально-етичними основами людського життя.

Список використаних джерел

1. Баронин А.С. Этническая психология / А.С. Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
2. Вінграновський М.С. Вибрані твори: У 3т. – Т.1 : Поезії [Вступна стаття
3. Т. Салиги] / Микола Вінграновський – Т. : Богдан, 2004. – 400 с.
4. Вінграновський М. Цю жінку я люблю: лірика / Микола Вінграновський – К. : Дніпро, 1990. – 204 с.
5. Гальчук О. Лірична сповідь Миколи Вінграновського / Оксана Гальчук // Слово і час. – 2007. – №4. – С. 3-12.
6. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. – К. : Довір'я, 1992. – 141 с.
7. Талалай Л. Передчуття любові і добра / Леонід Талалай // Сучасність. – 1996. – № 11. – С. 119-128.

Summary. The article deals with the to trace the features of display national psychology in the love lyric poetry of Mykola Vingranovskiy is done.

Keywords: intimate lyric poetry, nation, national psychology, poetics.

УДК 81'373.47=161.2 Андрухович

К.Б. Олексій

ЛАЙЛИВА ЛЕКСИКА У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена аналізу лайливої лексики в українській художній мові. Розглянуто різні за структурою і функціями лайливі одиниці у творчості Ю. Андруховича. Виявлено художньо-стилістичну вмотивованість уживання лайливих слів і сполук у прозових творах письменника.

Ключові слова: лайлива лексика, негативнооцінні назви, лайливі словосполучення, мотивація лайливості, Ю. Андрухович.

Сучасна українська літературна мова з єдиними для всіх її носіїв загальними нормами становить спільне надбання української нації. Нормативність виявляється на рівні різних лінгвальних підсистем, а отже, і лексичної. Проте словник сучасної української літературної мови величезний, тому закономірно, що не всі її носії використовують його рівномірно. У складі літературної лексики є слова, активне вживання яких обмежується певними причинами. Це, зокрема, стосується тих лексичних пластів, функціонування яких більшою чи меншою мірою виходить поза межі нормативного вживання, тобто поза межі літературної мови. Таку лексику прийнято називати “нелітературною” (Н. Арутюнова). Вказане терміноозначення стосується жаргонізмів, просторічних елементів, лайливих слів, які досить активно проникали й проникають в українські художні тексти.

Помітна активізація ненормативних стилістично знижених пластів лексики є однією з характерних ознак української прози останніх десятиліть ХХ та початку ХХІ століття. Така